

WIJKBESCHRIJVING KORREWEGWIJK

Louwrens Hacquebord
Rita Overbeek

INHOUD

1. INLEIDING
2. ONTWIKKELINGEN TOT HET ALGEMENE
UITBREIDINGSPLAN VAN 1906
3. VAN HET UITBREIDINGSPLAN VAN 1906 TOT 1940
 - 3.1. Planvorming
 - 3.2. Infrastructuur
 - 3.3. Bebouwing
 - Algemeen
 - Korrewegwijk-noord
 - Korrewegwijk-zuid
 - 3.4. Voorzieningen
4. ONTWIKKELINGEN NA 1945
5. GEBIEDEN MET BIJZONDERE (STEDEBOUWKUNDIGE)
WAARDEN
 - 5.1. Algemeen
 - 5.2. De vooroorlogse Korrewegwijk

LITERATUUR

1. INLEIDING

De Korrewegwijk is een gemengde woonwijk in het noorden van de stad Groningen. De wijk wordt in het westen begrensd door de Nieuwe Ebbingestraat en de Bedumerweg, in het noordoosten door het Van Starckenborghkanaal en in het zuiden en zuidoosten door respectievelijk Boterdiep, Bloemsingel en het Oosterhamrikkanaal.

Tot 1953 liep op de plaats van de huidige Bedumerweg het Boterdiep, de vaarweg van Groningen naar Bedum. Het Oosterhamrikkanaal werd tussen 1924 en 1928 gegraven, het Van Starckenborghkanaal werd in 1938 voltooid. De Korreweg vormde al sinds 800 de verbinding over land met het noorden van de provincie. Het gebied aan weers-

zijden van deze weg bestond tot de slechting van de wallen in 1878 voor het grootste deel uit weiland.

Rond 1870 verrees langs de Roodeweg de eerste woonbebouwing. Daarna volgden de 1^e en 2^e Hunzestraat en de Fivelstraat en vervolgens de Singelweg, de Nieuwe Ebbingestraat en het begin van de Bankastraat en de Korreweg. Vanaf ongeveer 1910 werd het gebied op een meer planmatige wijze ingevuld. Ten noordwesten van de Korreweg geschiedde dit hoofdzakelijk door woningbouwverenigingen, aan de overzijde vond vooral particuliere woningbouw plaats. Het verschil in status tussen de twee buurten komt tot uiting in de naamgeving: Indische Buurt versus Professorenbuurt.

In 1940 was het gebied tot het huidige Molukkenplantsoen bebouwd, met uitzondering van de Semarangstraat, de Soerabajastraat, de Bataviastraat, de Timorstraat, de Medanstraat, de Bandoengstraat en het noordelijk deel van de Soendastraat.

Direct na de Tweede Wereldoorlog werden de genoemde straten bebouwd. Begin jaren '50 werd het gebied tussen het Van Starckenborghkanaal en de Oosterhamriklaan ingevuld, de "Westindische buurt".

Na het dempen van het Boterdiep in 1953 werd het Molukkenplantsoen aangelegd. Ten noorden van het oostelijk deel daarvan ontstond een terrein met scholen en bedrijvigheid. In 1986 werd ten behoeve van een busbaan een nieuwe brug over het Van Starckenborghkanaal gebouwd. Ook werd daarbij een gedeelte van het Oosterhamrikkanaal versmald.

Op het eerste gezicht lijkt het voor de hand te liggen om aan de delen ter weerszijden van de Korreweg twee afzonderlijke beschrijvingen te wijden. De stedenbouwkundige samenhang is echter zo groot dat de gebieden samen beschreven worden. Vanwege de omvang van het totale gebied is bij de objectinventarisatie wel een scheiding gemaakt

In het westen grenst de wijk aan de Bedumerwegwijk (zie "Wijkbeschrijving Bedumerwegwijk"). Ten zuidoosten van de wijk ligt de Oosterparkwijk. Voor een beschrijving daarvan wordt verwezen naar de "Wijkbeschrijving Oosterparkwijk".

2. ONTWIKKELINGEN TOT HET ALGEMENE UITBREIDINGSPLAN VAN 1906

Voordat het gebied ter weerszijden van de Korreweg bebouwd werd, was de grond hoofdzakelijk in gebruik als weiland. De zware (knip)klei was niet geschikt voor akkerbouw. De verkaveling was blokgewijs.

Het gedeelte van het Boterdiep langs de Bedumerweg bestond in ieder geval al sinds 1616, onder de naam "Kleisloot" (zie ook "Wijkbeschrijving Bedumerwegwijk").

De Korreweg bestond al sinds het jaar 800 en vormde lange tijd de enige uitvalsweg naar het noorden van de provincie. Deze weg (toen nog "St. Walfridusweg" genaamd) kruiste de Hunze iets ten zuiden van de huidige Korrebrug. Al rond 1400 moet hier een brug over de Hunze gelegen hebben, de Walfridusbrug.

Tot de slechting van de stadswallen was er in het gebied slechts weinig bebouwing, onder andere als gevolg van een bouwverbod dat uitgevaardigd was in verband met de handhaving van een vrij schootsveld.

Aan het Boterdiep stond ter hoogte van de huidige Palembangstraat een oliemolen. Aan de Korreweg stond op de plek tussen de huidige Ambonstraat en het Floresplein een armenhuis van de Nederlands Hervormde Diaconie.

Omdat de oorlogsdreiging langzamerhand afgenomen was, werd het bouwverbod steeds minder strikt gehanteerd.

Rond 1870 werden aan de westzijde van de Roodeweg (en het toen nog niet gedempte Boterdiep) enkele dubbele arbeiderswoningen gebouwd. Tien jaar later verrezen aan de oostkant (naast het voormalige oude veerhuis op de hoek met de Korreweg) arbeiders- en schipperswoningen en een café, overwegend één bouwlaag met kap. Deze bebouwing vormt een lichtgebogen, aaneengesloten gevelwand.

Na de ontmanteling van de vesting werden op gronden buiten de voormalige wallen door particulieren straten aangelegd en woningen gebouwd. Deze woningbouw aan de 1e en 2e Hunzestraat en het begin van de Fivelstraat kan als 'revolutiebouw' beschouwd worden. De bebouwing geschiedde niet volgens een uitbreidingsplan en slechts met de bedoeling om winst te maken, onder andere door goedkoop (en daardoor kwalitatief minder) te bouwen.

Na de bouw van de "Hunzebuurt" vond langs de Nieuwe Ebbingestraat en het begin van de Bankastraat en de Korreweg luxere bebouwing plaats, die de 'minderwaardige' bouw van de "Hunzebuurt" aan het oog onttrekken moest.

In het gebied ten zuidoosten van de Korreweg bevond zich aan het eind van de negentiende eeuw enige bebouwing langs de Korreweg en de Singelweg. Het betrof hier voornamelijk arbeiderswoningen.

Vlak na de eeuwwisseling werd ten noorden van de Singelweg op de plaats van het huidige Bernoulliplein en de HTS het "Noordersportterrein" aangelegd met onder andere een

harddraversbaan met wedstrijdtoeren.

3. VAN HET UITBREIDINGSPLAN VAN 1906 TOT 1940

3.1. Planvorming

Het algemene uitbreidingsplan voor Groningen van Mulock Houwer (1906; zie de algemene stadsbeschrijving) beperkte zich, wat de Korrewegwijk betreft, ongeveer tot het gebied ten zuidwesten van de huidige Sumatralaan en J.C. Kapteijnlaan.

Het geprojecteerde verbindingskanaal tussen Damster- en Boterdiep vormde de noordoostelijke grens. Het Noordersportterrein werd in het plan voorlopig gehandhaafd, evenals de oude vestinggracht.

In 1912 werd het plan gewijzigd. Het verbindingskanaal werd verschoven naar het tracé dat liep langs de huidige Floresstraat, het Floresplein en de Heymanslaan. Bovendien werd dwars hierop een kanaal naar de vestinggracht ontworpen, het Oosterhamrikkanaal. De vestinggracht zou vervolgens gedempt worden, op een klein stukje langs de Bloemsingel na, zodat een verbinding met het Boterdiep bleef bestaan.

Het Noordersportterrein werd in het herziene plan deels bestemd voor woningbouw en stratenaanleg en deels als open ruimte met groenvoorzieningen.

In 1928 werd door H.P. Schut, de opvolger van Mulock Houwer, een nieuw uitbreidingsplan voor de stad gemaakt (zie de algemene stadsbeschrijving). Als adviseur hierbij was H.P. Berlage aangetrokken.

Het nieuwe plan voorzag voor de Korrewegwijk een verdere uitbreiding naar het noordoosten, die stedenbouwkundig goed aansloot bij de reeds bestaande bebouwing.

Door de provinciale plannen voor de aanleg van het Van Starckenborghkanaal (dat opgenomen was in het nieuwe uitbreidingsplan) werd het verbindingskanaal tussen Damster- en Boterdiep in feite overbodig. In plaats daarvan werd het Oosterhamrikkanaal in noordoostelijke richting doorgetrokken tot aan het Van Starckenborghkanaal. Het gebied ten noorden van het in het plan van Mulock Houwer geprojecteerde verbindingskanaal werd (van zuidoost naar noordwest) bestemd voor woningbouw, een ringweg en een industrieterrein.

3.2. Infrastructuur

De in het gebied bestaande infrastructuur waarmee Mulock Houwer bij zijn uitbreidingsplan te maken had, bestond uit het Boterdiep, de oude vestinggracht, de Nieuwe Ebbingestraat, de Korreweg, de Singelweg, het Noordersportterrein en de straten van de Hunzebuurt.

Het in de Korrewegwijk gelegen deel van het kanaal ter vervanging van het oude verbindingskanaal tussen Damsteren Boterdiep (de oude vestinggracht) werd uiteindelijk nooit gegraven. Het ontwerp is echter aan de breedte van het straatprofiel van de Heymanslaan nog steeds herkenbaar.

Het ontworpen dwarskanaal werd wel gegraven. In het begin van de jaren '20 werd begonnen met het deel dat aansloot op de oude vestinggracht. Het noordelijk deel werd aan het eind van de jaren '20 gegraven, vooruitlopend op de voltooiing van het Van Starckenborghkanaal.

Wat de wegen betreft, kan gezegd worden dat de J.C. Kapteijnlaan en de Sumatralaan aangelegd werden als onderdeel van een doorgaande verbinding in de noordelijke stadswijken. De overige wegen en pleinen werden aangelegd als onderdeel van woningbouwplannen. Het plan van Schut en Berlage voor een ringweg ten zuiden van het Van Starckenborghkanaal is niet tot uitvoering gebracht. Op de plaats van het door hun ontworpen tracé werd na de Tweede Wereldoorlog het Molukkenplantsoen aangelegd.

3.3. Bebouwing

Algemeen

Tot de Tweede Wereldoorlog geschiedde de invulling van het gebied ter weerszijden van de Korreweg in grote lijnen volgens het plan van Mulock Houwer en in mindere mate volgens dat van Schut en Berlage. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat de bebouwing en het stratenpatroon veelal tot stand kwamen op basis van deelplannen die hier en daar afweken van het oorspronkelijke plan.

Voor de overzichtelijkheid worden in het navolgende de delen van de wijk ter weerszijden van de Korreweg afzonderlijk beschreven. Het gaat daarbij vooral om de ontstaansgeschiedenis en minder om de uiterlijke kenmerken van de bebouwing. Voor het laatste wordt verwezen naar paragraaf 5.

Korrewegwijk-noord

De eerste bebouwing na de goedkeuring van het uitbreidingsplan in 1906 vond plaats aansluitend op de bestaande bebouwing aan de Bankastraat en de Korreweg en vervolgens aan de Fivelstraat en de Riouwstraat. Het betrof hier overwegend particuliere woningbouw voor de beter gesitueerden. De woningbouw aan de Fivelstraat kwam meer overeen met die van de 'revolutiebouw' aan de Hunzestraten.

Vanaf ongeveer 1910 werden uitgebreidere complexen (woningwet)woningen gebouwd. Tot 1921 werden achtereenvolgens de Bilitonstraat en de Padangstraat bebouwd met daartussen het Deliplein, het Sabangplein, de Atjehstraat en een deel van de Sumatralaan. Het betrof hier voornamelijk woningen van de "Vereeniging tot opruiming of verbetering van slop- en gangenwoningen", opgericht in 1908 en onder voorzitterschap van W.A. Scholten.

"Woningbouwvereniging Volkshuisvesting" bouwde aan het begin van de jaren '20 een complex arbeiderswoningen aan de 'binnenkant' van de vork die gevormd wordt door Borneoplein, Sumatralaan en Javalaan. Van 1926 tot 1929 werd de Balistraat en de rest van de Padangstraat bebouwd. Tegelijkertijd werden aan de Korreweg, tussen Balistraat en Borneoplein particuliere woningen in Amsterdamse School-stijl gebouwd.

Aan het eind van de Nieuwe Ebbingestraat werd begin jaren '30 een complex woningen met een winkel gebouwd. In 1933 verrees particuliere woningbouw aan de Ambonstraat, de Madoerastraat, de zuidkant van het Floresplein en de Korreweg tussen Ambonstraat en Floresplein.

In 1934 werd aan de Korreweg op de plek van het hiertoe gesloopte armenhuis van de Nederlands Hervormde Diaconie een tweede hofje voor ouden van dagen ("Rustoord") met daarbij een gasthuis ("Ubbenagasthuis") gebouwd. Op de hoek van de Korreweg en het Floresplein verrees in datzelfde jaar een gereformeerde kerk, de Sionskerk.

De "Maatschappij ter verbetering van woningtoestanden" bouwde in 1935 aan het eind van de Bilitonstraat, de Sumatralaan en de Bankastraat een complex van 58 arbeiderswoningen. De plannen hiervoor waren oorspronkelijk van de "Vereeniging tot verbetering of opruiming van slop- en gangenwoningen", die echter vanaf 1930 nauw samenwerkte met de "Maatschappij".

In het midden van de jaren '30 vond particuliere woningbouw plaats aan de Celebesstraat, de Ceramstraat, het laatste stuk van de Korreweg en het meest oostelijke gedeelte van de Molukkenstraat.

In 1937 werd op een binnenterrein aan de Ceramstraat een

hofje voor ouden van dagen aangelegd, ontworpen en gebouwd door de Dienst Gemeentewerken. Dit hofje werd opgericht ten laste van een fonds dat was gevormd uit gelden die betaald waren om vrijstelling te krijgen van het verbod tot het onttrekken van woningen aan hun bestemming.

Tenslotte verrezen nog twee complexen arbeiderswoningen aan de Floresstraat, de Menadostraat en de Palembangstraat.

Korrewegwijk-zuid

Tot ongeveer 1920 bevond zich alleen aan het begin van de Korreweg en aan de Singelweg enige bebouwing.

De terreinen aan weerszijden van het ontworpen Oosterhamrikkanaal waren door Mulock Houwer bestemd voor handel en bedrijvigheid. Aansluitend hierop werd in 1922 tussen de Petrus Driessenstraat en de C.H. Petersstraat een modern scholencomplex in de stijl van het Nieuwe Bouwen gebouwd, waarin een MTS en een Ambachtsschool gehuisvest werden. Tussen dit complex en de Korreweg werd het oude Noordersportterrein ingericht als plein dat voor volksfeesten, markten en als speelterrein zou dienen.

Omdat door de economische recessie de komst van bedrijven naar het gebied tegenviel en tegelijk als gevolg van dalende grondstoffenprijzen en lonen de particuliere woningbouw weer aantrekkelijk werd, besloot de gemeenteraad in 1924 dat aan het (huidige) Bernoulliplein (particuliere) woningbouw plaats diende te vinden. Bij dit besluit speelde ook het feit mee dat het moderne scholencomplex door velen niet mooi werd gevonden. Door bebouwing aan het Bernoulliplein zou het grotendeels aan het oog onttrokken worden.

In 1930 was het gebied ten zuidwesten van de J.C. Kapteijnlaan volgebouwd. Vanaf dat jaar werd de wijk in snel tempo naar het noordoosten uitgebreid, waarbij slechts op details werd afgeweken van de plannen van respectievelijk Mulock Houwer en Schut en Berlage. In 1940 was het hele gebied tot aan het huidige Molukkenplantsoen bebouwd.

Aanvankelijk betrof het tamelijk luxe middenstandsappartementen. Ten noordoosten van de Diephuisstraat werden later ook eengezinswoningen gebouwd, variërend van strak en modern (Gratama- en Star Numanstraat) tot tuindorp-achtig (Van Hamelstraat).

Alleen de bebouwing aan de Petrus Hendrikszstraat was niet in particuliere handen maar van een woningbouwvereniging ("Volkshuisvesting").

3.4. Voorzieningen

Verspreid over de Korrewegwijk bevonden zich winkels, die als onderdeel van woningbouwcomplexen gebouwd werden. Het gebied ten noordwesten van de Korreweg was wat dit betreft minder rijk bedeeld dan de Korrewegwijk-zuid. In de Hunzebuurt bevonden zich enkele horeca-voorzieningen.

Aan de Bankastraat werd in 1923 een Openbare Lagere School gebouwd naar een ontwerp van Mulock Houwer. Een jaar daarvoor was vlak daarbij aan de Sumatralaan een Christelijke Lager School gebouwd. Zoals gezegd was (ook in 1922) aan de Petrus Driessenstraat een complex voor twee technische scholen neergezet. Tien jaar later verrees op een binnenterrein aan de J.C. Kapteijnlaan een tweede Openbare Lagere School.

Behalve de hofjes voor ouden van dagen aan de Ceramstraat en de Korreweg, werd ook op een binnenterrein aan de Tellegenstraat een complex van 27 bejaardenwoningen gebouwd (1933). Dit complex was op dezelfde manier gefinancierd als dat aan de Ceramstraat. Ook hier was het ontwerp en de bouw in handen van de Dienst Gemeentewerken. De woningen van beide complexen zijn dan ook vrijwel identiek.

De groenvoorzieningen en open ruimtes in de wijk waren deels ontworpen in de plannen van Mulock Houwer en Schut en Berlage, maar kwamen in enkele gevallen tot stand op basis van deelplannen, die vaak een wijziging van of een aanvulling op de totaalplannen inhielden (bijvoorbeeld Deliplein, Rhijnvis Feithplein en de verbredingen in de Oppenheim- en de Diephuisstraat).

Tot slot werd op de hoek van de Diephuisstraat en de Oosterhamrikkade het "Noorderbad" gebouwd (1933), een overdekt, openbaar zwembad. In het plan van Schut en Berlage was deze plek ook bestemd voor een saillant ontworpen, openbaar gebouw.

4. ONTWIKKELINGEN NA 1945

Het plan van Schut en Berlage is als gevolg van de Tweede Wereldoorlog slechts gedeeltelijk en in veel gevallen in gewijzigde vorm uitgevoerd.

In het gebied ten noorden van het Floresplein werd de bebouwingsdichtheid in verband met de woningnood hoger dan in het plan was voorzien. Er kwamen meer straten (die bovendien smaller waren dan gepland) en kleinere binnenterreinen. In plaats van eengezinswoningen werden

portiekwoningen gebouwd.

Langs het Van Starckenborghkanaal kwam in plaats van een bedrijfsterrein begin jaren '50 een woongebied, de Westindische Buurt. Deze buurt kwam geïsoleerd te liggen ten opzichte van de rest van de wijk doordat er een strook grond was gereserveerd voor een ringweg, mede ter ontsluiting van het bedrijfsterrein. Aan de oostzijde van de Korreweg ontstond wel een soort bedrijfsterrein met daarop ook enkele scholen.

Het idee van de hoofdverkeersroute door de wijk werd pas later losgelaten, waarbij de grond een bestemming als plantsoen kreeg. Een klein stukje van de ringweg werd wel aangelegd: de huidige Oosterhamriklaan, een brede hoofdweg met ruime ventwegen en aan beide kanten bedrijfsruimtes met woningen.

5. GEBIEDEN MET BIJZONDERE (STEDEBOUWKUNDIGE) WAARDEN

5.1. Algemeen

Het is in het geval van de Korrewegwijk niet goed mogelijk om een aantal afzonderlijke 'bijzondere gebieden' te onderscheiden. Het gaat om een wijk waarin de verschillende stedenbouwkundig en/of architectonisch van belang zijnde gebieden en straten (straatwanden) niet los van elkaar gezien kunnen worden.

Mede gezien de planontwikkeling wordt daarom het hele vooroorlogse deel van de wijk beschouwd als gebied met een bijzondere waarde, met uitzondering van het zuidwestelijk deel en het begin van de Oosterhamrikkade. Dit gebied wordt beschreven in paragraaf 5.2.

Naast dit omvangrijke gebied is er in de wijk nog een gebiedje dat bijzondere aandacht verdient. Het gaat hier om het stedenbouwkundig 'restgebied' Nieuwe Ebbingestraat/westzijde Roodeweg.

De reden dat dit gebied niet is opgenomen als 'concentratiegebied' of 'accent' ligt in het feit dat het geen onderdeel is van de planmatige uitbreiding buiten de voormalige wallen. Functioneel en historisch gezien behoort het gebied eerder tot de binnenstad. Voor een meer uitgebreide beschrijving ervan wordt dan ook verwezen naar de "Wijkbeschrijving Centrum".

5.2. De vooroorlogse Korrewegwijk

Een groot deel van de Korrewegwijk kan in zijn geheel beschouwd worden als gebied met bijzondere (stedebouwkundige) waarden. De beschrijving van dit omvangrijke gebied geschiedt aan de hand van daarbinnen aangegeven 'concentratiegebieden' en 'accenten'.

De concentratiegebieden en accenten vormen geen afzonderlijke 'subgebiedjes' binnen het grotere geheel, maar eerder delen van de wijk waar de stedebouwkundige samenhang van het geheel het meest duidelijk aan het licht komt. Het gaat niet om de gebiedjes op zich, maar veeleer om de onderlinge relaties en de relaties ervan met de omgeving.

Het verschil tussen beide is voornamelijk een kwestie van schaal. De concentratiegebieden beslaan een groot oppervlak; het omliggende gebied 'wijkt af'. De accenten zijn kleiner en vormen zèlf, binnen het omliggende gebied, het 'afwijkende'.

Een aantal afzonderlijke complexen valt buiten beide categorieën. Het belang hiervan komt echter naar voren uit de objectinventarisatie.

De concentratiegebieden (1 t/m 5) en accenten (6 t/m 10):

1. Deliplein en omgeving

Dit gebied omvat ten eerste een complex van 87 arbeiderswoningen, in 1918 door de Vereniging tot opruiming van slop- en gangenwoningen gebouwd naar een ontwerp van architect A.Th. van Elmpt.

Het complex bestaat uit a) een binnenterrein met groenvoorziening met daaromheen een aaneengesloten kranswoningen en b) de bebouwing aan de zuidwestzijde van de Atjehstraat. Het binnenterrein is toegankelijk via een poort aan de korte zuidwestzijde en via twee onderdoorritten in de bebouwingsstrook langs de Atjehstraat.

Het complex is gebouwd op een trapeziumvormig grondplan, is symmetrisch van opzet en gespiegeld om een noordoost/zuidwest-as. De complexdelen zijn opgetrokken vanuit regelmatig geschakelde en nagenoeg rechthoekige plattegronden, zijn twee of drie bouwlagen hoog en afgedekt met schilddaken.

Op het binnenterrein onderscheiden de bouwdelen zich van elkaar door middel van diverse portiekvormen: kepervormig, ellipsvormig en rondbogig. Tevens zijn met regelmaat topgevels aangebracht. De woningen zijn voorzien van twee soorten, rechtgesloten vensters met kalf en bovenlicht(en).

Tijdens een renovatie in 1980 zijn de authentieke roeden-

verdeling uit de vensters en de karakteristieke schoorsteenkoppen verdwenen. Verder werden hierbij de 87 woningen gesplitst in 121 woningen.

Het complex is als geheel van algemeen belang voor de gemeente Groningen, zowel vanwege zijn waarde voor de geschiedenis van de volkswoningbouw als vanwege zijn betekenis voor de vroeg-twintigste eeuwse stedenbouw in Groningen

Behalve bovengenoemd complex zijn verder de straatwanden van belang die als het ware de buitenkant van het Deliplein vormen: Bilitonstraat, Sabangplein als toegang tot het Deliplein, de noordwestzijde van de Padangstraat en de Atjehstraat.

2. Kapteijnlaan, Borneoplein, Sumatralaan, Javalaan, Bilitonplein en Rhijnvis Feithplein

Dit gebied bestaat uit een brede, centrale as met twee rijbanen en daartussen een groenstrook, die loodrecht op de Korreweg is georiënteerd en die zich ten noordwesten daarvan splitst in twee assen (Javalaan en Sumatralaan) die hetzelfde karakter hebben als de centrale as. Deze beide assen zijn met elkaar verbonden door middel van een licht geknikte dwarsverbinding (de Bilitonstraat) die tevens dient ter ontsluiting van twee, binnen de 'vork' gelegen pleinen: het Bilitonplein en het Rhijnvis Feithplein.

De J.C. Kapteijnlaan en de Sumatralaan maken tegenwoordig deel uit van een doorgaande verbinding door de wijken in het oosten en noorden van de stad. De Javalaan daarentegen heeft voor het (auto)verkeer slechts een secundaire functie.

Langs de Kapteijnlaan bevinden zich aan beide kanten verschillende blokken aaneengesloten (portiek)woningen met op de hoeken winkelveorzieningen. De bebouwing is over het algemeen drie bouwlagen hoog met op de hoeken vaak een extra laag.

De straat heeft een afwisselend uiterlijk, enerzijds door de afwisseling tussen Amsterdamse School en de verstrakte versie daarvan, anderzijds door de vaak fraai uitgewerkte hoekoplossingen. Het middendeel van de noordoostelijke wand heeft een verspringing in de rooilijn waardoor de (beneden)woningen voortuinen hebben.

Voor de bebouwing aan de Kapteijnlaan tekenden de architecten D. Smit jr., Joh. Prummel, Nijhuis & Reker en A. van de Weele. Een opvallend element in de zuidwestelijke straatwand is een blok portiekwoningen uit

1940, dat ontworpen is door het Groninger architectenbureau Kuiler & Drewes. Het wijkt af van de rest door de bepleistering van de gevels en doordat het een kap met helderrode pannen kreeg.

Aan de overzijde van de Korreweg eindigt de J.C. Kapteijnlaan in feite op een complex arbeiderswoningen aan het Borneoplein en de Java- en Sumatralaan (1922), dat ontworpen werd door architect P. van der Windt. Het hoekblok heeft drie bouwlagen plus kap, de lange gevels langs de Java- en Sumatralaan twee bouwlagen plus kap.

Het Rhijnvis Feithplein werd in 1921 aangelegd en bebouwd met arbeiderswoningen. Het vormt een 'druppel'vormige, vrij besloten ruimte die zuidoost-noordwest is georiënteerd en naar het zuiden toe via schuine wanden inspringt en versmalt. De hoofdonthuizing vindt plaats via Bilitonstraat en Bilitonplein. Met de Sumatralaan is er een verbinding via een smalle, steegachtige doorgang.

De bebouwing is grotendeels één bouwlaag met kap. De hoeken op de overgang van schuine en rechte wanden zijn gemarkeerd door een extra bouwlaag en dwars op de rooilijn staande kappen. De verspringing in de wanddelen keert terug in gevarieerde kapvormen.

De opzet en architectuur van het Rhijnvis Feithplein als een op zichzelf staande, besloten eenheid lijkt nog enigszins beïnvloed te zijn door de tuinwijkgedachte.

Het Bilitonplein vormt een nagenoeg vierkante ruimte met aan de noordwestkant afgeschuinde hoeken. Het plein is geopend naar de Bilitonstraat en de tegenoverliggende uitmonding van het Rhijnvis Feithplein.

De doorlopende pleinwanden van twee bouwlagen met kap hebben enige accenten gekregen door de topgevels van de middelste delen en de variatie in de kapvormen.

3. Bernoulliplein en omgeving

Tot ongeveer 1920 was dit gebied in gebruik als sportterrein. De bouw van een tweetal nijverheidsscholen maakte wijziging van de plannen van J.A. Mulock Houwer noodzakelijk. Omwille van de statigheid van de Korrewegwijk werd in deze gewijzigde plannen opnieuw een flink stuk grond als plein bestemd.

Voor de twee scholen werd aanvankelijk geopteerd voor twee blokken tegenover elkaar, aan de noordwest- en de zuidoostkant van het nieuwe plein. Uiteindelijk besloot het gemeentebestuur tot bouw op één grote lokatie aan de zuidoostkant.

Mulock Houwers eigen plannen werden gepasseerd ten gunste van die van J.G. Wiebenga en L.C. van der Vlugt. Het

gevolg was een ultramodern scholencomplex met bijbehorende (maar inmiddels gesloopte) conciërgewoningen. Dit complex, één van de vroegste Nederlandse voorbeelden van het Nieuwe Bouwen, deed veel stof opwaaien.

Het scholencomplex, bestaande uit diverse gebouwen met leslokalen, werkplaatsen en atelierruimten, is, voor wat betreft de onderdelen uit de bouwtijd (1922) in authentieke dan wel gewijzigde vorm, van algemeen belang voor de gemeente Groningen vanwege zijn bijzondere betekenis voor de kunstgeschiedenis en de geschiedenis van de bouwtechniek. Het unieke complex is één van de eerste bouwwerken in Nederland dat exemplarisch is voor zowel de filosofie als de vormgeving en architectuur van het Nieuwe Bouwen en is als zodanig van nationaal belang.

Enkele jaren na de oplevering van de school (1922) werd op grond van economische argumenten besloten dat aan het Bernoulliplein particuliere woningbouw plaats moest vinden. Dat het scholencomplex hierdoor grotendeels aan het zicht onttrokken werd, was in de ogen van de tegenstanders van het complex mooi meegenomen.

De invulling van de woonblokken geschiedde geheel door Groningens Amsterdamse Schoolarchitect bij uitstek J.A. Boer en kan beschouwd worden als één van de mooiste voorbeelden van deze bouwstijl in de stad. Een schriller contrast met wat er nog van het scholencomplex te zien is, is echter nauwelijks denkbaar.

Het resultaat van deze ontwikkelingen is een grote open ruimte, aan één kant begrensd door de Korreweg en aan de overige zijden door bebouwing in Amsterdamse Schoolstijl. Door de afgeronde hoekoplossingen is een U-vormige ruimte ontstaan. In de gebogen wanden aan weerszijden zijn tevens elementen verwerkt die ontleend zijn aan de stijl van het Nieuwe Bouwen, zoals de inpandige balkons op de verdiepingen onder strakke, doorlopende betonnen luifels. Op de hoeken geven de ronde torenachtige uitbouwsels een verticaal accent aan de wanden. Het middendeel van het plein wordt gevormd door een ten opzichte van de omgeving iets lager gelegen grasveld met langs de randen enkele bomen en struiken.

Aan de korte zijde van het plein bevindt zich een verbinding met de Petrus Driessenstraat waardoor de huidige HTS nog voor een deel zichtbaar is.

Behalve het hiervoor beschreven Bernoulliplein en de HTS maken nog de volgende straatwanden en complexen deel

uit van het concentratiegebied:

- Korreweg 78 met Balistraat 2-4-6
- Korreweg 80-114
- Eyssoniusstraat en Eyssoniusplein
- Petrus Driessensstraat
- C.H. Petersstraat
- J.C. Kapteijnlaan (zuidwestzijde)

Het Bernoulliplein met omgeving is aangeduid als concentratiegebied binnen het gebied met een bijzondere stedenbouwkundige waarde vanwege de opmerkelijke ruimtelijke organisatie alsmede vanwege de opmerkelijke ontwikkeling in het stedenbouwkundig denken als reactie op de vormgeving van de HTS.

Een aantal complexen is bovendien van belang vanwege de bijzondere architectonische kwaliteit. Een voorbeeld hiervan is het opmerkelijke woningblok Korreweg78/hoek Balistraat.

Dit complex telt vier woningen en werd in 1926 door, alweer, architect J.A. Boer ontworpen, maar nu in de stijl van het Nieuwe Bouwen. Elementen als half rond gemetselde penanten en balkons onder luifels van betonplaten keren ook terug in de gebogen wanden van het Bernoulliplein (die eveneens door Boer werden ontworpen).

4. Celebesstraat, Ceramstraat en Korreweg-noordwestzijde

Dit gebied vertoont wat de plattegrond betreft opvallende overeenkomsten met het noordwestelijk deel van de hiervoor beschreven 'vork'.

De bouwblokken hebben een gesloten karakter. De straatwanden zijn van belang vanwege de afwisseling in de architectuur en de hier en daar teruggelegde rooilijn.

Op het binnenterrein van de zuidelijke driehoek bevindt zich een school. Aan de Ceramstraat bevindt zich een smalle doorgang naar een hofje, oorspronkelijk voor ouden van dagen. Dit werd van gemeentewege gefinancierd en ontworpen en gebouwd door de Dienst Gemeentewerken (1937). Onder punt 7 wordt dit hofje vergeleken met dat aan de Tellegenstraat.

De Sionskerk werd in 1934 gebouwd naar een ontwerp van de gebroeders J.G. en D.K. Mensink uit Apeldoorn. Het markante gebouw springt extra in het oog door de stedenbouwkundige situering op de hoek van de Korreweg en de Floresstraat tegenover de Floresvijver. De bebouwing aan het Floresplein zuidwestzijde is gericht op de vijver en de kerk.

5. Noorderbad en omgeving

Het Noorderbad werd in 1933 door architect J.A. Boer ontworpen als overdekt openbaar zwembad. De oudste bouwdelen zijn gesitueerd op de hoek van de Oosterhamriklaan en de Diephuisstraat. De zuidoostgevel is deels in de rooilijn geplaatst; de noordoostgevel daarentegen steekt circa 8 meter door de zuidwestelijke rooilijn van de Diephuisstraat, waardoor de verbreding daarin aan de zuidzijde wordt afgeschermd.

Het oorspronkelijke gedeelte van het Noorderbad is architectonisch zorgvuldig vormgegeven in de stijl van het Nieuwe Bouwen. De stedenbouwkundige situering nabij de verbreding in de Diephuisstraat en de open ruimte aan de Oosterhamrikkade versterkt het markante uiterlijk van het gebouw.

Het Noorderbad is van algemeen belang voor de gemeente vanwege zijn waarde voor de architectuurgeschiedenis en met name vanwege zijn betekenis voor de stedenbouw; dit laatste door zijn situering op een plaats die Berlage in zijn uitbreidingsplannen voor Groningen bestemd had voor een opvallend ontworpen, openbaar gebouw.

6. Korreweg 44-76

Het blok herenhuizen tussen Riouwstraat en Balistraat onderscheidt zich in het stedenbouwkundige kader vooral door haar architectonische vormgeving. Het betreft een aaneengesloten rij herenhuizen met een villa-achtig karakter in een stijl die kenmerken vertoont van de Art Nouveau. Deze woningen werden rond 1910 gebouwd naar een ontwerp van de Groninger architect G. Hoekzema Kzn.

Het blok vormt als het ware een overgang tussen het eerste deel van de Korreweg (dat zich in de periode 1840-1950 vanaf het centrum in noordoostelijke richting verdichtte) en de latere planmatige ontwikkelingen rondom en tegenover het Bernoulliplein (die onderdeel waren van de uitbreidingsplannen uit de jaren '20).

7. Hofjes voor ouden van dagen aan de Ceramstraat en de Tellegenstraat

Het hofje aan de Tellegenstraat (1933) werd op dezelfde manier gefinancierd als dat aan de Ceramstraat (zie punt 4). Het vertoont daarmee, wat ligging (op een geïsoleerd binnenterrein) en architectuur betreft, ook grote overeenkomsten.

Slechts de entree en de plattegronden verschillen iets. Het hofje aan de Tellegenstraat is in feite alleen bereikbaar via een smalle, onopvallende opening in de Tellegenstraat. De woningen van één bouwlaag met kap zijn aaneengesloten gesitueerd rondom een ovaal binnenterrein met een gazon. In tegenstelling tot het hofje aan de Ceramstraat keert dit hofje de rondom liggende bebouwing letterlijk de rug toe.

De beide hofjes zijn gewaardeerd vanwege hun bijzondere situering en hun vormgeving in een dertiger jarenstijl die nog enige aspecten van de Amsterdamse School laat zien.

8. Ambon- en Madoerastraat

De bebouwing aan de Ambon- en Madoerastraat is een particulier woningbouwcomplex uit 1933 naar een ontwerp van architect H. Bulder. De gesloten straatwanden vertonen een grote regelmaat die geaccentueerd wordt door de driezijdige erkers over de drie bouwlagen.

9. Van Hamelstraat

De Van Hamelstraat is aangeduid als 'accent' vanwege het afwijkende karakter van de straat in vergelijking met de omliggende straten. De straat heeft in tegenstelling tot de omliggende bebouwing een landelijk, tuindorpachtig karakter.

10. Hamburgerstraat tussen Korreweg en Star Numanstraat

Het noordwestelijk deel van de Hamburgerstraat is van belang vanwege de ligging tegenover de (pas later aangelegde) Hamburgervijver. De aaneengesloten wand portiekwoningen van 3 bouwlagen met kap werd in 1935 gebouwd naar een ontwerp van architect J.A. Boer. De benedenwoningen hebben kleine voortuinen.

LITERATUUR

Bekenkamp, H., 75 Jaar Maatschappij tot verbetering van woningtoestanden, Maatschappij tot verbetering van woningtoestanden, Groningen, 1989

Gemeente archief Groningen

Kloek, A., Stadsuitbreidingsplannen voor Groningen aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Scriptie Kunsthistorisch Instituut RUG, Groningen (1984)

Kooij, P., Groningen 1870-1914; sociale verandering en economische ontwikkeling in een regionaal centrum, Van Gorcum, Assen/Maastricht, 1987

Mulock Houwer, J.A. De groei van Groningen onder het functioneeren der Woningwet, De Ingenieur nr.37 (1921), blz. 707-716

Schut, H.P.J., De ontwikkeling van Groningen in de laatste tien jaren, Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw nr. 12 (1931), blz. 226-231